

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОЩУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ КУЛЬТУР У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Ю. О. КРАВЧЕНКО

*Західний зональний науково-дослідний
центр продуктивності
агропромислового комплексу*

*Проаналізовано стан та перспек-
тиви вирощування сільськогосподар-
ських культур у Тернопільській області*

Постановка проблеми. Результати аналізу останніх досліджень і публікацій доводять, що практично неіснує єдиної думки щодо оцінки перспективи вирощування сільськогосподарських культур у Тернопільській області за сучасної структури виробництва.

Ця галузь сільського господарства посідає одне з провідних місць у Тернопільській області. Зернові культури являють собою основну сировину для одержання продуктів харчування для людини і кормів для сільськогосподарських тварин, а також в промисловості й виробництві біоенергії, тобто один і той же продукт може використовуватися за різним призначенням.

Дослідження сучасних тенденцій та визначення перспектив вирощування зернових культур у ринкових умовах господарювання набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання проблем вирощування зернових культур були пріоритетними у дослідженнях багатьох вчених, серед яких: П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, О. Сторожук, Г. Гуляєва, О. Каневський, Р. Гладиш та ін.

Однак окремі сторони проблеми залишаються до кінця не розкритими і потребують подальшого дослідження, що є актуальним у сучасних умовах.

Мета статті – проаналізувати стан та дослідити перспективи вирощування зернових культур у Тернопільській області.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку народного господарства структура виробництва галузі сільського господарства має надзвичайно велике значення і відіграє важливу роль для стабілізації, розвитку та ефективного функціонування економіки в цілому. Підвищення стабільності й ефективності вирощування зернових культур є одним із ключових завдань в аграрній політиці Тернопільської області. Головні пріоритети області на найближчий період – забезпечення нарощування виробництва високоякісного зерна, усунення негативних процесів, що мають місце в сфері реалізації та просування товару до споживача, нарощування експортного потенціалу зерна. Для цього існують всі необхідні умови: родючі ґрунти, сприятливі кліматичні чинники, наявність високоврожайних сортів, засоби захисту, внесення мінеральних добрив, технології і засоби виробництва.

Виробництво зерна за суспільно-економічним значенням було і залишається пріоритетним напрямом на всіх етапах розвитку сільського господарства Тернопільської області. Ефективність виробництва зернових культур має велике значення для всього аграрного сектору області, а також економічного і соціального розвитку сільських територій.

На сучасному етапі, зернові культури вирощують 1052 сільськогосподарських підприємств а із них: 181 – господарські товариства, 213 – приватні підприємства, 3 – виробничі кооперативи, 594 – фермерські господарства, 5 – державні підприємства, 56 – підприємства інших форм господарювання.

Так, у 2005 році в області зерновими культурами було засіяно 451,1 тис.га, або 65 % усієї посівної площі. Це у 8 разів більше за цукрові буряки, посівна площа яких становила 56, 3 тис.га або 8 % усієї посівної площі. Під картоплею знаходилося 58,1 тис.га – 8,3 %, що менше в 7,8 раза від зернових культур. У 2011 році зерновими культурами засіяли 468,9 тис.га – в 7, 7 раза більше ніж цукрових буряків, в 7,1 раза ніж картоплі і 8,2 раза більше ніж ріпаку. На зернові культури припадало в 2011 році 60,2 % усієї посівної площі. В 2012 році площа посіву зернових культур відповідно до усієї площі посіву області була 63,3 %, або 505, тис.га. Це у свою чергу в 10, 7 раза більше за посівні площі цукрових буряків, 7,7 раза - картоплі, і в 11 разів – ріпаку. За показниками із таблиці 1, площа посіву зернових культур протягом останніх років постійно розширювалася. Якщо порівняти 2005 і 2012 роки, то посівна площа збільшилася на 53,9 тис.га, або 10, 7 %. За аналізом 2010 і 2011 років спостерігається зростання площі посіву зернових культур на 0,7 відсотки. У 2012 році площу посіву зернових збільшили на 39, 1 тис.га порівняно з 2010 роком, і на 7,1 % порівняно з 2011 роком.

Таблиця 1

Посівні площі основних сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств Тернопільської області, тис.га

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Уся посівна площа:	695,1	747,4	760,3	778,3	797,5
Зернові культури	451,1	477,6	465,9	468,9	505,0
Цукрові буряки	56,3	37,9	61,2	60,6	47,0
Картопля	58,1	57,1	57,4	65,5	65,9

Оскільки вирощування сільськогосподарських культур в основному відбувається в природних умовах і вплив погодних чинників має важливе значення, збирання урожаю з усієї посіяної площі не завжди можливе, адже мають місце його втрати. Причини цього різні: недосконалість збиральної техніки і технології збирання, низька технологічність сортів і гібридів, вилягання хлібів тощо. У 2005 році було втрачено посівів зернових культур – 7,8 тис.га, або 1,7 % усієї їх посівної площі, цукрових буряків – 1,5 тис.га, або 2,7 % усіх посівів останніх. В основному обсязі було зібрано врожаї картоплі і соняшнику. У 2010 році втрати посівних площ: були такими: зернові культури – 2,3 %, або 10,8 тис.га, цукрові буряки – 0,5 тис.га. В 2011 році втрати посівних площ становили: зернові культури – 9,6 тис.га або 2 %, цукрові буряки – 0,7 тис.га або 1,2 %. У 2012 році також мали місце втрати посівних площ: зернові культури – 2,3 %, цукрові буряки – 2,3 %.

За проведеним аналізом втрат площ посіву зернових культур по роках знаходяться в межах 1,7 – 2,3 %. По інших культурах, вони коливаються: цукрові буряки 2,3 – 2,7 %, ріпак 2,8-7,8, соняшник 3,7-15,3 %.

Таблиця 2

Площа, з якої зібрано врожай в усіх категоріях господарств Тернопільської області, тис.га

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Зернові культури	443,3	469,1	455,1	459,3	493,4
Цукрові буряки	54,8	37,8	60,7	59,9	45,9
Картопля	58,1	57,1	57,4	65,5	65,8

Урожайність сільськогосподарських культур за останні роки характеризується тенденцією до зростання. Так урожайність зернових культур у 2012 році порівняно з 2005 роком збільшилася на 46,2 %, цукрових буряків - 34,7 %, картопля на 39,8 %. Порівнянням 2012 з 2011 роком спостерігається збільшення урожайності: зернові

культури на 6,6 %, цукрові буряки - 19,5 %, картопля на 2,4 %. Стосовно врожайності, зернових по роках то спостерігається збільшення урожайності на 20,3 ц/га, тобто від 23,6 до 43,9ц/га (табл.3).

Таблиця 3

Урожайність у всіх категоріях господарств Тернопільської області, цнт з 1 га

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Зернові культури	23,6	33,6	27,7	41,0	43,9
Цукрові буряки	269,3	319,9	255,9	332,1	412,4
Картопля	117,3	160,3	144,8	190,4	195,0

Одержання високих врожаїв сільськогосподарських культур залежить від багатьох факторів. Одним із таких є внесення добрив як на загальну площу посіву, так і кількості поживних речовин на 1 га посівної площі. За аналізом щодо внесення добрив під сільськогосподарські культури сільськогосподарськими підприємствами, в 2005 році частка удобреної площі становила 75,6 % а на 1 га посівної площі було внесено поживних речовин 66 кг. У 2010 році частка удобреної площі зросла до 88,7 % а поживних речовин на 1 га посівної площі було внесено 101 кг. У 2011 році частка удобреної площі вже була 90,9 % і на 1 га поживних речовин внесено 118 кг. За порівнянням 2005 і 2012 років, відбулося збільшення удобрених площ на 39 %, або 189,3 тис.га та на 1 га поживних речовин на 54 кг або 45 %. більше внесення. У 2012 році удобрено 485,2 тис.га, або 92,5 %, і внесено поживних речовин на 1 га посівної площі 120 кг(табл. 4).

Таблиця 4

Внесення мінеральних добрив під сільськогосподарські культури в сільськогосподарських підприємствах в Тернопільській області

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Удобрена площа, тис.га	295,9	395,1	436,2	463,8	485,2
Удобрена площа, %	75,6	82,5	88,7	90,9	92,5
Внесено в поживних речовинах-всього, тис.ц	258,9	368,7	498,8	604,6	629,0
на 1 га посівної площі, кг	66	77	101	118	120

Як засвідчують наведені показники, з роками збільшувалися не тільки площі, де застосовували добрива, а й зростала кількість поживних речовин на 1 га посіву. Разом із тим, деякі сільськогосподарські підприємства не в змозі забезпечити належне удобрення всіх посівних площ. Одна з причин цього _ у структурі собівартості вирощування сільськогосподарських культур добрива становлять 25 %, тобто на них припадає четверта частина всіх витрат. Крім того вартість добрив із кожним роком зростає. Як наслідок, підвищується собівартість зернової продукції. Але, з іншого боку, якщо не вносити добрива, врожайність зернових культур зменшиться, а виробництво знизиться. Тобто висока врожайність – запорука успіху і розвитку сільськогосподарського підприємства.

Виробництво сільськогосподарських культур із кожним роком збільшується, тобто відбувається його нарощування. Так із 2005 по 2012 рік виробництво зернових культур зросло в 2,1 раза, або 2163,8 тис.т, тоді як цукрових буряків у 1,3 раза, або 1892,4 тис. га, картоплі в 1,9 раза, або 1284,6 тис.га. Порівнянням 2010 і 2012 років, спостерігається збільшення виробництва зернових культур у 1,7 раза – 41,7 %, цукрових буряків в 1,2 раза – 17,9 %, картоплі 1,54 раза – 35,3 %. Стосовно 2011 і 2012 років відзначається спад виробництва цукрових буряків на 5% виробництво зернових культур збільшилося на 281 тис.т -13%, картоплі на 3%, або на 37,5 тис.т (табл.5).

**Виробництво сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств
Тернопільської області, тис.т**

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Зернові культури	1044,8	1573,9	1261,0	1882,8	2163,8
Цукрові буряки	1476,1	1208,7	1554,6	1988,7	1892,4
Картопля	681,7	915,8	830,7	1247,1	1284,6

Виробництво сільськогосподарських культур напряму залежить від рівня рентабельності тієї чи іншої вирощуваної культури. В 2005 році рівень рентабельності цукрових буряків становив 22,9 %, тоді як зернових культур 3 %. Разом з тим, з кожним роком рівень рентабельності вирощування зернових культур підвищувався і в 2012 році досягнув 18,2 %, у 2011 році – 20,8 %, 2009 році – 17,4 %. Навіть у 2010 році, який для Тернопільської області вважається не врожайним, рівень рентабельності становив 12,5 %. Слід зазначити, що показник рентабельності вирощування зернових культур останніми роками тримався на певному рівні, тоді як цукрових буряків і картоплі – коливався, особливо виробництво цукрових буряків. Так в 2012 році рівень рентабельності вирощування цукрових буряків знизився порівняно із попереднім роком в 7,3 раза до 7,1 %, а вирощування картоплі в 2012 році стало збитковим (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень рентабельності (збитковості) виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області, %

Показник	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Зернові культури	3,0	17,4	12,5	20,8	18,2
Цукрові буряки	22,9	85,7	20,0	52,7	7,1
Картопля	21,5	7,7	33,5	6,0	-23,3

Висновки. Зернові культури є домінуючими в посівах при вирощуванні продукції рослинництва. Зважаючи на постійне збільшення їхніх посівних площ, зернові культури потенційно спроможні забезпечити левову частку доходів сільському господарству Тернопільської області й держави в цілому. З цією метою необхідно удосконалювати ринок зерна області. Для цього потрібно здійснення системного аналізу соціально-економічних процесів в умовах проведення аграрної й економічної ефективності ринку зерна із застосуванням теоретичних і методологічних положень фундаментальних та прикладних наук, використання законодавчих і нормативно – правових актів, чинних в Україні.

Якщо порівнювати втрати посівних площ зернових культур з іншими, то вони становлять найменший відсоток. Отже, при вирощуванні зернових культур ризик є найменшим.

Сільськогосподарські підприємства за рахунок збільшення внесення якісних мінеральних, а також органічних добрив, на базі нових технологій, за рахунок підвищення врожайності спроможні забезпечити високі валові збори зернових культур.

У виробництві та реалізації зерна важливе значення має маркетингова діяльність, яка передбачає опрацювання схеми просування продукції від товаровиробника до споживача, застосування цінового регулювання. Визначення цін при функціонуванні ринку виступає важливим засобом регулювання попиту і пропозиції. Підвищення ефективності вирощування сільськогосподарських культур можливе за рахунок удосконалення організації ринку сільськогосподарської продукції.

Наукові дослідження і практика підтверджують, що висока конкурентно-спроможність вирощування сільськогосподарських культур полягає у широкому попиті на

високоякісні продукти, продовольчого і кормового зерна. Без продовольчого зерна не можливо забезпечити потреб у продовольстві населення, а без кормового зерна неможливий розвиток тваринництва. Також не можна досягти дотримання якісних сівозмін при відсутності в них зернових культур. Вирощування зернових культур є одним з основних складників економіки Тернопільської області, що визначає продовольчу безпеку громади, а також опосередковує фінансово-економічне становище аграрних товаровиробників.

Список літератури

1. Статистичний щорічник. Тернопільська область. – Т. : Головне управління статистики в Тернопільській області, 2013. – 440 с.
2. Статистичний збірник. Сільське господарство Тернопільської області за 2011 рік.– Т.: Головне управління статистики в Тернопільській області, 2012. – 215 с.
3. Статистичний бюлетень. Тернопільщина 2011. – Т. : Головне управління статистики в Тернопільській області, 2012. – 50 с.

Анализ состояния и перспективы выращивания зерновых культур в Тернопольской области

Ю.О. Кравченко

Западный зональный научно-исследовательский центр продуктивности агропромышленного комплекса

Проанализированы состояние и перспективы развития сельскохозяйственных культур в Тернопольской области.

Analysis status and prospects of growing crops in the Ternopil region

Yu.O.Kravchenko

West Zonal Research Center performance of agriculture

The analysis status and prospects of growing crops in the Ternopil region, the direction of